

Ἑσπίγρωσι

ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- Δαιμόνιο Μεσημβρινὸ
ἢ τὸ σταυροκόπημα στήν πύλη τοῦ Ἄδη
- Θεσμὸς καὶ χάρισμα

112
ΑΠΡΙΛΙΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ
2010

Δαιμόνιο Μεσημβρινό ἢ τὸ σταυροκόπημα στὴν πύλη τοῦ Ἄδῃ

Στὴ μνήμη τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου Νικολάου Σελέντη, Μητροπολίτου Χαλκίδος,
ποῦ ἐκμαίευσε αὐτὸ τὸ πρῶτο μου παπασδιαμαντικὸ μελέτημα

Καθὼς τὸν ἀποχαιρετοῦσα μὲ
ρώτησε [ὁ Ἑλιοτ] πῶς κάνομε
ἐμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τὸ σταυρὸ μας.
(Γ. Σεφέρης, Θ.Σ.Ε., Δοκιμές Β' 216)

Στὸν Ἑρωτα-Ἡρωα ὁ Παπασδιαμάντης μιλάει γιὰ ἓναν ἀνθρωπο-
ποῦ κατέβηκε στὸν Ἄδῃ καὶ ξανανέβηκε στὴ μέρα. Δίδυμο διή-
γημα εἶναι Ἡ Νοσταλγός, γραμμένη τρία χρόνια νωρίτερα. Κι ἐκεῖ ὑπάρχει
ἐρωτικὸς παροξυσμὸς καὶ χάσιμο τοῦ νοῦ -ποῦ Φεύγουν τάχα καὶ ποῦ
πᾶνε ὁ ἀδέξιος ἔφηβος καὶ ἡ νεαρὴ Λιαλιώ;-; ἐδῶ ὅμως ὁ Ἄδῃς μετριέται
σκαλι μὲ σκαλί: ὅλο τὸ διήγημα δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐξιστόρηση μιᾶς μάχης
μὲ τὸ δαίμονα.

Ὁ ἄνεμος ἐδυνάμωνε. Τάχα δὲν ἴμποροῦσε νὰ δυναμώσῃ ἀρκετά, ὥστε μ' ἓνα
σαγανίδι ν' ἀναποδογυρίσῃ τὴν ἀσαβούρωτην βάρκαν; Μ' ἓνα σαγανίδι μό-
νον. Μὲ μικρὰν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ Σιγουράντσα εἰς τὸ τιμόνι, μ' ἔλαφρὰν
ἀπροσεξίαν τοῦ Πιωργῆ εἰς τὸ πανί. Καὶ τότε ὅλα θὰ ἔπλεαν εἰς τὴν θάλασσαν.
Ὅλοι θὰ ἔπεφταν εἰς τὸ κύμα. Ὁ γαμβρὸς θὰ ἐπήγαινε μολύβι εἰς τὸν πάτον,
χερσαῖος, ἀθαλάσσωτος ἀνθρωπος. Τὴν γριὰ Μαρουδίτσαν ἄς τὴν ἐγλύτλωνε,
ἂν ἤθελεν, ὁ Σιγουράντσα. Ὁ Πιωργῆς θὰ ἐγλύτλωνε τὴν Ἀρχόντω κολυμβῶν.
«Κι ἐσένα νὰ γλυτώσω, κορμί μ' ἀγγελικό...» Ἐνα σαγανίδι, ἓνα σαγανίδακι μό-
νον. Καὶ τοῦτο τί ἐχρειάζετο; Μιὰ παρατιμονιά τοῦ Σιγουράντσα δὲν ἴρκει; Καὶ
αὐτὴ τί ἐχρειάζετο; ἓνα καργάρισμα τοῦ πανιοῦ δὲν ἴτο ἀρκετόν; Καὶ δὲν ἴτο
αὐτὸ εἰς τὸ χέρι τοῦ Πιωργῆ καὶ μόνον; Μὲ τὸ χέρι του ἴμποροῦσε νὰ βιάσῃ τὸ
πανί, καὶ μὲ τὸ πόδι του ἴμποροῦσε νὰ βγάλῃ τὸν πύρον τῆς βάρκας [...].
Μὲ ἓν λάκτισμα, ἀκόμη ὀλιγώτερον, μὲ ἓν κτύπημα τοῦ δακτύλου τοῦ ποδός,
ἴμποροῦσε νὰ στείλῃ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἄναυλα τρεῖς ψυχάς, τὸν γαμβρόν,
τὴν πενθερὰν καὶ τὴν νύφην... ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ γλυτώσῃ τὴν τελευταίαν.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ διαλογισμοὶ τοῦ Γιωργῆ, τοῦ ἐρωτευμένου νεαροῦ ναύ-
τη. Συνεχίζεται στὸ Φῶς τῆς μέρας «ὁ μακρὸς ἐφιάλτης» τῆς νύχτας.
Μολονότι ἔχουν Φανεῖ «τὰ πρωτογενῆ ρόδα τῆς αὐγῆς», ὁ παραδαρμὸς
τοῦ εἰκοσάχρονου μούτσου ὅλο καὶ γίνεται πιὸ ἄγριος. Τὴ νύχτα ἔβλεπε
τὸ σῶτι, ὅπου παντρεύανε τὴν ἀγάπη του, τὴν Ἀρχόντω, καὶ μέσα στὸ
βραχινὰ καὶ στὸ παραμιλητὸ σχεδίαζε ἀπειλοισμένα γιουρούσια γιὰ ν'
ἀρπάζει αὐτὴ πρὸ τοῦ κλέβαν. Τώρα ὅλα ἔχουν ματαιωθῆ μετὸν πιὸ
ἀβάσταχτο τρόπο: αὐτὸς ὁ ἴδιος, μετὴ δική του βάρκα, ξύπνιος καὶ πα-
λαβωμένος, πᾶει τὴν Ἀρχόντω σὲ ξένη γῆ καὶ ξένη ἀγκαλιά.

Τὸ ξύπνημα εἶναι πολὺ χειρότερο ἀπὸ τὸν ἐφιάλτη. Ὁ δαίμονας κάνει
τὴν τρίτη καὶ σοφότερη ἐπιθέσῃ του στὸ δύστυχο βαρκάρη. Ὅλο τὸ διή-
γημα ξεδιπλώνει μπροστά μας τὴ μεθοδεία τοῦ ἀντίμαχου καὶ δὲν πρέπει
νὰ πιστέψουμε πῶς ἐδῶ ὁ Παπαδιαμάντης παίζει, ὅσο καὶ ἂν τὸ ὕφος
του πᾶει κάποτε νὰ μᾶς ξεγελάσει.

Ἡ ψυχογραφία καὶ ἡ ψυχομαχία στὸν Ἑρωτᾶ-Ἡρωᾶ ἔχει σπουδαῖα
πρότυπα, τὰ Συναξάρια καὶ τὰ ἀσκητικὰ ἔργα. Μπορεῖ νὰ παρακολου-
θῆσει κανεὶς, χωρὶς μεγάλη δυσκολία, τὸ σκοτάδι πρὸ πᾶν κῦματα
κῦματα στὴν ψυχὴ τοῦ Γιωργῆ. Πρῶτο κύμα: ὅταν μέσα στὸν ἐφιάλτη
του σκέφτεται νὰ κλέψει τὴν Ἀρχόντω, κάνοντας πεδίον μάχης τὸ χωρὸ
τοῦ γαμήλιου συμπόσιου. Νοερὰ εἶναι κιόλας ἀγριεμένος καὶ ματωμένος,
δέχεται καὶ δίνει χτυπήματα, ὥστόσο δὲν εἶναι Φονιάς. Δεύτερο κύμα:
μέσα στὸν «ὀλονύκτιον πνίκτην του» πρὸ δὲν ὑποχωρεῖ, ὁ Γιωργῆς Φτάνει
στὴν ἐπιθυμία νὰ στραγγάλισι τὴ μάνα τῆς Ἀρχόντως. Τρίτο κύμα: τώρα
πρὸ ὁ ἐφιάλτης κουβαλήθηκε ὀλόσωμος στὴ βάρκα του, τώρα πρὸ κάθου-
νται ἀντίκρου τοῦ ὁ γαμπρός, ἡ πεθερὰ καὶ ἡ νύφη, χάνει πᾶν ὁ δύστυχος
τὰ συλλοικὰ του —στερνὴ καὶ μοναδικὴ ἐλπίδα ἀπομένει νὰ τοὺς πνίξει
ὅλους! «Καὶ τὴν νύφην!»

Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ἐπιφυλλιδιογραφικὴ δείνωση. Ὁ παραλογισμὸς αὐτὸς
εἶναι καρπὸς ἐκείνου πρὸ θὰ ὀνομάζα, ἀρκετὰ καταχρηστικά, «αἰτιοκρατία
τῆς ἀμαρτίας». Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὕστερα ἀπὸ τὸ ἐντελῶς ἀπροσδόκητο
«καὶ τὴν νύφην» ἀκολουθεῖ, ἀφοῦ παρεμβληθῶν ἀποσιωπητικὰ μετὰ ση-
μασία, ἡ φράση «ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ σώσει τὴν τελευταίαν», αὐτὸ ὅμως δὲν
εἶναι ἐπανόρθωση ἀλλὰ ὑπογράμμιση: ὁ πνιγμὸς τῆς κόρης, κι ἂς εἶναι
αὐτὴ τὸ «πρωτογενές, ἄφθαστον ρόδον», πέρασε κατ' ἀνάγκη ἀπὸ τὸ σκο-
τισμένο νοῦ τοῦ Γιωργῆ.

«Καὶ τὴν νύφην» — ἔτσι παραπατάει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ κράτος τοῦ ζῆφου.

Νὰ δράξῃ τὴν Ἀρχόντῳ ἀπὸ τὸν βραχίονα... ἀπὸ τὴν μασχάλην... ὄχι, ἀπὸ τὴν μέσην... Κι' ἔπλεεν ἤδη, ἔπλεε καὶ ἐκολυμβούσε μαζὺ της. Διὰ μίαν φορὰν ἄς γίνει γλυκεῖα ἢ πικρὰ καὶ ἀλμυρὰ θάλασσα.

Ἔφευγεν, ἔφευγεν ὡς δελφίни, ἐφύσα κι ἐξέρνα τὸ νερὸν ὡς φάλαινα, καὶ προέβαλλε κοπτερόν τὸν βραχίονα ὡς ξιφίας. Ἐπλεε μὲ τὸν δεξιὸν βραχίονα κι ἐσφιχταγκάλιαζε τὴν νέαν μὲ τὸν ἀριστερόν. Ἄνω τὴν κεφαλὴν της, ἄνω. Ν' ἀναπνέῃ τὸ δακτυλιδένιο στοματάκι της... «Μὴ φοβᾶσαι, ἀγάπη μου!». Καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν θὰ ἐξετοπίζετο ὀργυιάς καὶ ὀργυιάς. Θὰ ἐζύγωνε, θὰ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ξηράν. «Τώρα, τώρα, ἐφτάσαμε, ψυχὴ μου». Κανὲν δυστύχημα δὲν ἐμελλε νὰ συμβῆ. Ὅλος ὁ κόσμος θὰ ἐσώζετο. «Ἐξάλισθης, ψυχὴ μου; Ὅλα καλὰ τώρα. — Ἐπνίγη κανεῖς; — Ὅχι, ἀφοῦ ἐγλύτωσες σύ, ὄχι». Ὡ, πῶς θὰ ἔπεφταν, ἀφανισμένοι, μισοπνιγμένοι, στάζοντες θάλασσαν, ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον. Ἀναπλασμένοι καὶ ἀναβαπτισμένοι. Νέος Ἄδὰμ καὶ νέα Εὐα, φέροντες τοὺς χιτῶνας θαλασσοβρεγμένους κολλητὰ εἰς τὴν ἐπιδερμίδα των, περισσότερον παρὰ γυμνοί.

Ἐκεῖ εἰς τὸν βράχον εἶναι μία σπηλιά. Ὑπαγε ἐκεῖ μέσα, φιλτάτη μου, ν' ἀλλάξῃς». Ἐκείνη, ἂν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀκούῃ, θὰ τὸν ἐκοίτα κατὰπληκτος. Ν' ἀλλάξῃ μὲ τί; «Νὰ στεγνώσῃς. Θὰ σοῦ φέρω ἐγὼ φύλλα ἀπ' ὅλα τὰ δένδρα τοῦ δάσους, ἀγάπη μου, νὰ σκεπασθῆς».

Τὸ κομμάτι εἶναι μεγαλοφυές, καὶ δὲν ἐννοῶ τὸ πρᾶγμα μόνον αἰσθητικά. Θέλω νὰ πῶ ὅτι στὴ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας, τὴ μόνη ποῦ ξέρει νὰ λείει τὰ πρᾶγματα μὲ τὰ ἀληθινὰ τους ὀνόματα, αὐτὲς οἱ θαλασσινὲς σπηλιὲς καὶ ἡ ἄμμος στὸ περιγιάλι εἶναι «ἄγγελος τοῦ σκότους» καὶ «σύμπτωμα δαιμονίου μεσημβρινοῦ»: Ὁ θάνατος φορᾶει τὸ ροῦχο τῆς ζωῆς καὶ οἱ Πατέρες ξέρουν πῶς ἢ πὼς τρομαχτικὴ δοκιμασία γιὰ τὸν ἀνθρώπου εἶναι ὅταν τὸ σκοτάδι τοῦ φαίνεται φῶς. Ἐδῶ, στὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ δαίμονας μηχανεύεται τὰ ἔσχατα καὶ παρασταίνει στὸ Γιωργὴ τὴν καταβύθιση τῆς βάρκας ὡς καινούργιο βάφτισμα, δηλαδὴ ἀρχὴ μιᾶς νέας ζωῆς.

Ὁ Παπαδιαμάντης κρατάει σωστά τὸ τιμόνι καὶ περνάει ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ξέρες δίχως ζημιές. Δὲν ἔχασε οὔτε στιγμή τὶς πνευματικὲς ἀναλογίες καὶ ἔτσι δὲν ἔριξε ἔξω μῆτε διήγημα μῆτε ἀναγνώστες.

Παρόλα αὐτὰ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ νομίσει πῶς τὸ ζῦγνιο ὄνειρο τοῦ Γιωργῆ εἶναι τὸ μόνο Φῶς μέσα στὸ διήγημα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι παρὰ «μαῦρο Φῶς», γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὴν προσιτότερη γιὰ τοὺς σημερινούς γλώσσα τοῦ Σεφέρη. Αὐτὸ τὸ ἐν Φαντασία εἰδύλλιο ποὺ συναντᾶμε στὸ κέντρο τῆς τραγωδίας εἶναι τὸ ἄκρο ἄωτο τοῦ παπαδιαμαντικοῦ αἰσθησιασμοῦ, ἀπολύτως συνειδητοῦ πάντως. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι προχριστιανικὸς ἢ μεταχριστιανικὸς Θεόκριτος, ἀλλὰ κληρονόμος τῆς Πατερικῆς παράδοσης, ὁ αἰσθησιασμός του, ἀντίθετα λογουχάρη μὲ τοῦ Λῶρενς ἢ κάποιες ντόπιες ἀπομιμήσεις του, φέρνει σκοτάδι καὶ σύγχυση. Ἄς μοῦ συχωρέσει ὁ ἀναγνώστης ἓνα σχολαστικὸ κοίταγμα μερικῶν σημείων:

α' Νὰ δράξῃ τὴν Ἀρχόντω ἀπὸ τὸν βραχίονα... ἀπὸ τὴν μασχάλην... ὄχι, ἀπὸ τὴν μέσην...

Αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς τοῦ σημείου ἐπαφῆς δὲν εἶναι τυχαῖες οὔτε ζήτημα ναυαγιστικῆς. Ὁ Παπαδιαμάντης δείχνει πῶς μεγαλώνει ὁ ἐρεθισμὸς τῶν αἰσθήσεων. Στὸ ἀνέβασμα τοῦ πυρετοῦ συνεργεῖ ἄμεσα καὶ ὁ Φυσικὸς περὶγυρος¹ θάλασσα, ἀμμουδιά, δάσος: τὰ συστατικὰ ἐνὸς παραδείσου. Στὴν πραγματικότητα βέβαια δὲν εἶναι παρὰ Φαντάσματα.

β' Ἐσφιχταγκάλιαζε τὴν νέαν μὲ τὸν ἀριστερόν. Ὅχι, γιὰ «νὰ δράξῃ», πράγματα δηλαδὴ μελλοντικά, ἀλλὰ «ἐσφιχταγκάλιαζε», ἐγκλιση ὀριστική τοῦ πραγματικοῦ. Στὰ πρόφρα τῆς ἀπόλυτης εὐδαιμονίας — ὁ Παπαδιαμάντης δείχνει πῶς αὐτὴ ἢ τετρωμένη κλωστή, ἢ ψυχὴ τοῦ Γιωργῆ, πᾶει νὰ γίνῃ κομμάτια. Τὸ ἀπελωτισμένο πάθος, θεότυφλο τώρα καὶ ἀπὸ τὸν αἰσθησιασμό, θέλει νὰ ἀλλάξῃ καὶ τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ: «—Ἐπίνγη κανεῖς; —Ὅχι, ἀφοῦ ἐγλύτωσες σύ, ὄχι». Σπουδαῖος λόγος, θὰ βιαζόταν ἴσως νὰ χειροκροτήσει κανεῖς. Τὸ εὐτύχημα εἶναι πῶς ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης δὲν τὸν ἀποδέχεται, γιὰτὶ ξέρεῖ πολὺ καλά πῶς καμιά σωτηρία καὶ καμιά εὐτυχία, ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ, δὲν μπορεῖ νὰ ἔρθῃ ἀπὸ τὸ θάνατο τῶν ἄλλων. Ἐλωίξω πῶς δὲν παρατεντώνω τὸ κείμενο.

1 Ἔτσι καὶ στὴ Νοσταλγὸ, ὄχι ὅμως μὲ τέτοια ἔνταση.

γ' Αναπλασμένοι και αναβαπτισμένοι. Νέος Ἀδὰμ και νέα Εὐα. Τὸ μεσημβρινὸ δαιμόνιο λάμπει μὲ τὸ πῶς ἐκτυφλωτικὸ τοῦ Φῶς. Ὁ Παπαδιαμάντης, πολὺ μαστορικά, ὑστερα ἀπὸ τὸ «ἀναπλασμένοι και ἀναβαπτισμένοι» βάζει τὰ δίσχημα «νέος Ἀδὰμ και νέα Εὐα». Μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὀλοκληρώνεται ἡ ἀπάτη τοῦ ψευδοπαράδεισου. Τέτοια πληρότητα ζωῆς, αὐτὲς οἱ καινούργιες αἰσθήσεις! Ὡστόσο σὲ μιὰ ἄλλη γλῶσσα, πραγματικὴ και ὄχι μαγικὴ ἢ μαγευτικὴ, νέος Ἀδὰμ εἶναι ὁ Χριστὸς και νέα Εὐα ἢ Παναγία. Ἐδῶ ἀκριβῶς ὑπάρχει ἡ ἔσχατη σύγχυση, ἐδῶ βρίσκεται ἡ πύλη τοῦ Ἄδη: ὁ ἀντίμαχος ὑπόσχηται στὸ Γιωργὴ τὴ θέωση μέσα ἀπὸ ἓνα ἔρωτα Φονιά, τὸν μαυλίζει μὲ τὴν ἐπαγγελία μιᾶς ἀφθαρτῆς ζωῆς, σὰν ἐκείνη πού τοῦ δόθηκε μὲ τὴν κατάδυση στὸ νερὸ τῆς κολυμπήθρας, κερδισμένης τώρα μὲ τὸν καταποντισμὸ τῶν ἄλλων.

δ' Φέροντες τοὺς χιτῶνας θαλασσοβρεγμένους κολλητὰ εἰς τὴν ἐπιδερμίδα των, περισσότερον παρὰ γυμνοί². Βαθύτερα ἀκόμα στὸ πηγᾶδι τοῦ αἰσθησιασμοῦ. Και γιὰ μιὰ Φορὰ ἀκόμα ὁ Παπαδιαμάντης μᾶς μαθαίνει πῶς μπορεῖ ἡ τεχνικὴ νὰ μὴν εἶναι ἀπλὸ τέχνασμα. Μὲ τὴν ὑπογραμμισμένη Φράση κορυφώνει τὸν αἰσθησιασμὸ, σύγχρονα ὅμως προετοιμάζει, ὅσο χρειάζεται ὑπαινωτικὰ, τὰ παρακάτω. Τὸ «περισσότερον παρὰ γυμνοί» δὲν εἶναι μόνον μαύλισμα, ἀλλὰ και θυματὴ ἀρχὴ συναίσθησης τοῦ κακοῦ. Ἀδὰμ και Εὐα νέοι, δὲν ἀκούγεται πῶς ἀνα-βαπτισμένοι, δηλαδὴ ἀθῶοι και ἀκέραιοι ἀλλὰ ἐκπεσμένοι ὅπως οἱ παλιοί, ὁ πρῶτος Ἀδὰμ και ἡ πρῶτὴ Εὐα. Ὁ Γιωργὴς ἀπογύμνωσε σιγὰ σιγὰ τὴν κόρη, γυμνώθηκε και ὁ ἴδιος. Αὐτὴ ὅμως ἡ γύμνια ὀδηγεῖ στὴν ἄλλη, τὴν πρῶτη, ἐκείνη πού διαλύει τὶς Φαντασιώσεις, τὶς ἀνωστάτες Ἐδέμ και τὶς ἀπατηλὲς θεώσεις ἢ μακαριότητες: «Τότε δὲ ἔγνω ὅτι γυμνὸς ἦν» (Γεν. 3,3).

ε' «Ἐκεῖ εἰς τὸν βράχον εἶναι μιὰ σπηλιά. Ὑπαγε ἐκεῖ μέσα, φιλάτη μου, ν' ἀλλάξης». Ἐκείνη, ἂν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀκούη, θὰ τὸν ἐκοίταζε κατάπληκτος. Ν' ἀλλάξη μὲ τί; «Νὰ στεγνώσης. Θὰ σοῦ φέρω ἐγὼ φύλλα ἀπ' ὄλα τὰ δένδρα τοῦ δάσου, ἀγάπη μου, νὰ σκεπασθῆς».

Ὁ Γιωργὴς παραδέρνει ἀκόμα, ἡ θέα ὅμως τοῦ γυμνοῦ κοριτσιοῦ ἀρχίζει νὰ τὸν συνεφέρει. Ξέρουμε πού θὰ μᾶς πῆγαινε ἄλλος διηγηματογράφος μὲ τέτοια γύμνια, ἀλλὰ στὸν Ἐρωτα-Ἡρωα αὐτὴ ἡ στερνὴ και βαθιὰ σαΐτια

2 Ὑπογραμμίζω ἐγώ.

ξυπνάει στο τέλος άλλες αισθήσεις: «Ίψαγε ν' αλλάξης». Τὸ δίχτυ παίρνει νὰ χαλαρώνει. Ἐρχονται στὴν ἐπιφάνεια, ἔστω καὶ ἀργά, ἔστω καὶ θολὰ στὴν ἀρχή, ὅσα τοῦ ἔδωσε ἡ Σκιαθίτισσα μάνα του μαζί μὲ τὸ γάλα ποῦ τὸν βύζαινε. Δίχως αὐτὲς τὶς καταβολές — ἢ καταβολάδες — ὁ Γιωργὴς θὰ εἶχε φτάσει, παραδομένος σὸ λῆρο τοῦ μεσημεριοῦ, ν' ἀναποδογυρίσει τὴ βάρκα καὶ νὰ πνίξει τὸν κόσμον — ὅλον τὸν κόσμον.

Στὴ Φόνισσα ἐξιστορήθηκε ἡ ἀντίθετη ἀκριβῶς περὶπτωση. Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔχει ὀριστικὰ προσκυνήσει τὰ φαντάσματα — νὰ φτιάξει δηλαδὴ τὸν κόσμον ἐρήμην τοῦ Θεοῦ — καὶ εἶναι τόσο τυφλωμένη, ποῦ καμιὰ ἀστραπὴ δὲν μπορεῖ νὰ τῆς δείξει τὴν πραγματικότητα. Μπεδικλωμένη στὴ λογικὴ τῆς, ἐρμηνεύει ὅλα τὰ σημάδια ἀνάποδα. Ἐτσι τὸ τελικὸ βούλιαγμα εἶναι ἡ ἔσχατη καὶ ἀναπώτρευτη συνέπεια καὶ ὄχι ἀπλῶς ἓνα εὔρημα τοῦ Παπαδιαμάντη. Εἶδαμε πῶς καὶ ὁ Γιωργὴς, ἔστω καὶ γιὰ στιγμή, ψηλάφησε τὸ ἀπόλυτο σκοτάδι, ἀλλὰ στὴν κρίσιμη στιγμή ἀρπάζει τὸ σωστικὸ σανίδι ποῦ τοῦ ρίχτηκε, τὴ γύμνια. Δὲν παραδοξολογῶ γιὰ λογαριασμό τοῦ Παπαδιαμάντη, τὸ κείμενο δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίας: «Θὰ τὸν ἐκοίταζε κατάπληκτος³». Ὁ Γιωργὴς μπαίνει σὸ νόημα αὐτῆς τῆς κατάπληξης τοῦ κοριτσιοῦ. Θὰ σκεφτεῖ λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ φέρει φύλλα καὶ νὰ σκεπάσει τὴ γύμνια τῆς. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα ἀπὸ τὸν ψευτο-παράδεισο καὶ τὸ γήτεμά του στὴν ἐπίγνωση τῆς πραγματικότητας.

Δίχως ἄλλο ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ἓνας συγγραφέας συχνὰ ἀπογοητευτικός. Τοῦ λείπει καὶ τὸ θάρρος. Πῶς ἀλλιῶς νὰ ἐξηγήσει κανένας ὅτι δὲν ἀφῆσε τὸ Γιωργὴ νὰ χαρεῖ τὴν Ἀρχόντω; «Δὲν τὴν ἀναποδογύρισε, δὲν τοὺς ἔπνιξε· ὀλίγον ἀκόμη ἤθελε διὰ νὰ τὸ κάμη, ἀλλὰ τὸ ὀλίγον αὐτὸ ἔλειψεν». Μίξερὰ πράγματα. Ὡστόσο αὐτὸ τὸ στεγνὸ ὕφος, γιὰ ὅσοιον ἔχει κάποια προπαίδια, εἶναι ὅτι χρειάζεται γιὰ νὰ δοῦμε ἀπὸ ποιά ρουφήχτρα, πολὺ πολὺ τρομαχτικότερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Μάελοτρομ, γλίτωσε τὸ παλικάρι (καὶ συνάμα ὡσό γνήσιος ἦταν ὁ ἔρωτάς του). Καὶ ἐπειδὴ πῶς ἀπὸ τὸ Γιωργὴ καὶ τὸ Μαθιὸ διακρίνεται καθαρὰ ἓνας τρίτος, ἀναρωτιέμαι πῶς φτάσαμε νὰ καταλογίζουμε στὸν Παπαδιαμάντη ἀπουσία ζωντανῆς

3 Ἰσογραμμίζω ἐγώ.

πίστης. Ἡ ζωντανὴ ὅμως πίστις ψήνεται σὲ καμίνια ἑφτά φορές καμένα καὶ δοκιμάζεται σὲ ἅψατα νερά. Ὁ Παπαδιαμάντης, ὥσπου νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν τρικυμία, ἀντίκρισε βυθούς πρὸς μωροστά τους τὸ *furit aestus harenis* τοῦ Βιργίλιου (Αἰν. Ι, 107) εἶναι σχεδὸν τίποτα. Ἐλεῖψε λοιπὸν «τὸ ὀλίγον αὐτὸ» ἀλλὰ πῶς; Μόνον καὶ μόνον γιατί ἔτσι ἄρεσε στὸν ἀδέξιο Παπαδιαμάντη;

Ἐξαφνα εἶδε νοερὰν ὀπτασίαν, τὴν μορφήν τῆς μητρός του τῆς Μπούμπαινας, ἐναέριον, παλλομένην. Ἐτράβα τὰ μαλλιά της, κλαίουσα, καὶ τοῦ ἔλεγε: «Ἄχ! γυιέ μου! γυιέ μου. Τί εἶν' αὐτὸ πού θὰ κάμης;»

Ὁ Γιωργῆς εἶναι στὴν πύλη τοῦ Ἄδῃ. «Καὶ ἰδοὺ ἐξεκομίζετο τεθνηκῶς υἱὸς μονογενῆς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὕτη ἦν χήρα» (Λουκ. 7, 12). Τὸ μαλλιστράβηγμα καὶ τὰ δάκρυα τῆς χήρας κομματιάζουν τὴ σαγήνη τοῦ ψευδάγγελου, ὁ πόνος της δαμάζει τὴν ἡδονή. «Καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Κύριος ἔσωλαγχίσιθη ἕως αὐτῆ... καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ» (*ib.* 13-15).

Δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὸν Ἄδῃ.

Εἶπαν πῶς τὸ διήγημα ἔχει ἀδύνατα σημεῖα: «Τὸν σταμάτησε [*sc.* ἡ θρησκευτικότητα] ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἐξέλιξη τῆς πλοκῆς καὶ τοῦ μύθου (παράδειγμα κλασσικὸ τὸ διήγημα Ἔρως-Ἡρως (1896), πού ἔχει τὴν κόρη στὰ βαθιά —κατάστειλε τὸ πάθος, ἐπραῦνη, ἔκλαυσε κι ἐφάνη ἦρως εἰς τὸν ἔρωτά του— ἔρωτα χριστιανικόν, ἀγνόν, ἀνοχῆς καὶ Φιλανθρωπίας»⁴. Λόγια! Τί μπορεῖ νὰ σημαίνει «φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς πλοκῆς καὶ τοῦ μύθου»— γιὰ τὸ «θέλει νὰ τὴν πᾶρει στὰ βαθιά» ἂς μὴν ψάχνουμε, εἶναι φράση γιὰ μπουύγιο—, ὅταν ὁ Παπαδιαμάντης, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴν ἀκουστοῦν τέτοιες αἰτιάσεις, προλαβαίνει ἀναγνώστες καὶ σχολιαστὲς μὲ τοῦτα: «Δὲν ἰσχύει τηλεισθησία οὔτε τηλεπάθεια, διὰ νὰ ζητήσωμεν τὰς ψήφους τῶν ἀναγνωστῶν, νοερῶς, ἀκαριαίως, οὐδὲ Κοινοβουλίου τέμενος εἶναι παρ' ἡμῖν ἱερόν, ἀλλὰ ναὸς Εὐβουλίας. Πᾶς συγγραφεὺς ὑποτίθεται ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν μέσην κρίσιν καὶ τὸ μέσον αἴσθημα τῶν ἀναγνωστῶν του».

Ξέρω πῶς αὐτὲς οἱ παρεμβάσεις τοῦ Παπαδιαμάντη θεωρήθηκαν ἀδέξιες, κάποτε καὶ μαζοχιστικές, ἀλλὰ ὅτι καὶ νὰ εἶναι παρερμηνεῖς

4 Γ. Βαλέτας Α', εἰσαγωγή, σ. μέ. Δὲ διορθῶν τίποτε, οὔτε στὸ παράφημα ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη.

δὲ σηκώνουν. Ὁ Παπασιαμάντης ἀπευθυνόταν σὲ ἓνα κοινὸ πού, ὅσο καὶ ἂν τὸ θρωοῦμε καθυστερημένο καὶ δίχως γούστο, δὲν ξαφνιαζόταν μὲ τέτοιες πλοκές καὶ ἐξελίξεις. Μολαταῦτα κάποιο δίκιο ἔχει ὁ σχολιαστής: ἡ ἐξέλιξη, πραγματικά, δὲν εἶναι «φυσική», ὅπως δὲν εἶναι καὶ «μεταφυσική». Ἐδῶ βρισκόμαστε στὴν περιοχὴ τοῦ θαύματος, πού εἶναι ἡ κατεξοχὴν πραγματικότητα⁵. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικά ἀξιοσημείωτο τὸ ὅτι ὁ Παπασιαμάντης, ἐνῶ ἰστορεῖ ἓνα θαῦμα, ἐμπιστεύεται τὴ μέση κρίση καὶ τὸ μέσο αἶσθημα τοῦ ἀναγνωστικοῦ του κοινού⁶.

Ἵσάρχει καὶ κάτι ἀκόμη πού δὲν ἄρесе:

Ἴεκαμε κρυφὰ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῆς καρδίας, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ὑποκάμισόν του, ἐνθυμήθη καὶ εἶπε τρεῖς φορές τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ», ὁπὸν τοῦ τὸ εἶχε μάθει, ὅταν ἦτο μικρός, ἡ μητέρα του, καὶ αὐτὸς ἔκτοτε τὸ εἶχε ξεχάσει. Εἶπεν: «Ἄς πάγη ἡ πτωχὴ, νὰ ζήσει μὲ τὸν ἄνδρα της! Μὲ γειά της καὶ μὲ χαρά της!».

Κατὰ τὸ σχολιαστή, τὸ τέλος τοῦ διηγήματος «τὸ χαλοῦν τὰ σταυροπροσκυνήματα τοῦ ἥρωα». Ἵποθέτω πὼς μέσα σ' αὐτὰ βάζει καὶ τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ», πού τὸ εἶπε τρεῖς κίολας φορές ὁ Γιωργῆς. Ἄλλα ἡ πρροσευχὴ αὐτῆ, πού ὀλόκληρη εἶναι «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Γιὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με» — ἔτσι τὴν ἔχει ἄλλου ὁ Παπασιαμάντης —, δὲν εἶναι κουβέντα τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ «ἐλπίς ἐκ τοῦ ἸΔ' αἰῶνος», κατὰ τὸν Πεντζίκη. Ἡ μητέρα τοῦ Γιωργῆ, πού τοῦ τὴν εἶχε μάθει ὅταν ἦταν μικρός, δὲν εἶχε βέβαια διαβάσει τὸν Ἄγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, ὥστόσο εἶναι κλωνὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο δέντρο. Παράδωσε στὸ γιό της ὅ,τι παράλαβε καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴ μάνα της, κι ἔτσι ὡς πῶσω. Ἐκεῖνος «ἔκτοτε τὸ εἶχε ξεχάσει», ἀλλὰ στὴ σκοτεινὴ ὄρα τοῦ τὸ θυμίζου οἱ ἐναέριοι θρηνοὶ καὶ τὸ στηθοκόπημα τῆς μάνας.

Ἵσο γιὰ τὸ καθαυτὸ σταυροκόπημα, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ σχολιαστή, οἱ καταστροφὲς πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερες, ἀφοῦ ὁ Παπασιαμάντης δὲ φαίνεται νὰ τὸ φειδῶλεύεται. Θυμίζω τὴ Γλυκοφιλοῦσα,

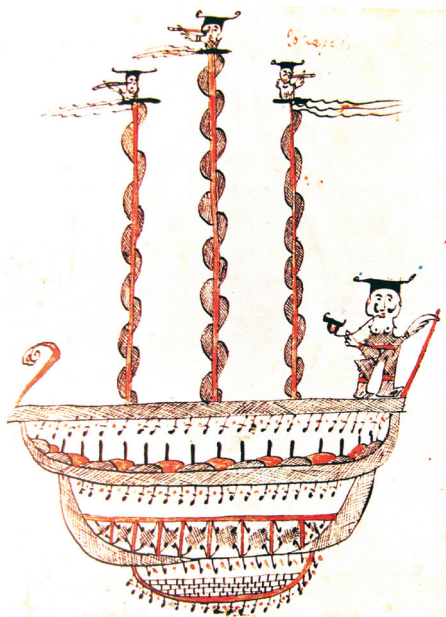
5 Ὁ Πεντζίκης, ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας, ξαναπιάνει τὸ ἴδιο φᾶδι. Ἐτσι στὴν Πραγματογνωσία – ἄς μὴ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ ὅτι ὁ τίτλος σημαίνει «γνώση ὅσων ὑπάρχουν» – ξαναβρίσκουμε τὸ Σταυρό, τὸ θαῦμα καὶ τὸν ἴδιο τὸν Παπασιαμάντη.

6 Σήμερα πὼς καταφέραμε νὰ μὴν ἀντέχουμε ὄχι «τόση πραγματικότητα», πού λείει τὸ ἐλιωτικό πούλι, ἀλλὰ μῆτε ἓνα μόνιό της;

ὅπου ὁ Στάθης ὁ Μωζῆς, ὅταν κι αὐτὸς ἀνεβαίνει ζωντανὸς ἀπὸ τὴν ἄβυσσο, τὸ πρῶτο πρὸς κάνει εἶναι νὰ σταυροκοπηεῖ. Γιατί σεκλετιζομαστε μὲ πράγματα καλὰ κανωμένα καὶ ἀκόμα καλύτερα βαλμένα; «Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ» στὸν Ἑρωτα-Ἡρωα ἔχει πολὺ μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ «τὸ κουρτάλημα στὴν πύλη», στὸν Μάκμωεθ, λογουχάρη, ἀΦοῦ, κοντὰ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ὑποδηλώνει ἐπιπλέον πῶς ὁ εἰκοσάχρονος ναύτης ἀποδέχεται τὸ σταυρὸ του.

Νίκου Δ. Τριανταφυλλόπουλου

Θεσμός και χάρισμα

Βιβλική θεώρηση με βάση την Παλαιά Διαθήκη

Στὸ σχετικὸ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἄρρητο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁμολογεῖται ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν «εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ... τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν». Πραγματικά, οἱ προφῆτες θεωροῦνται ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ σκέψης ὡς οἱ κατεξοχὴν Φορεῖς τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς μιλάει πρὸς αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους (πρβλ. Πρά 28:25-27 Ἐβ 10:15-17) καί, ἔπομένως, ἡ δράση τους δὲν θὰ μπορούσε νὰ τεθεῖ κάτω ἀπὸ νόμους καὶ κανόνες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως, οἱ προφῆτες κατανοοῦνται ὡς οἱ κατεξοχὴν ἀγωνιστὲς τῆς πιστῆς τήρησης τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ποὺ περιέχονται στὸν Νόμο. Ἀπὸ αὐτὲς τίς δύο, σὲ πρώτη θεώρηση ἀντικρουόμενες μεταξύ τους, ἀντιλήψεις προκύπτει τὸ ἐρώτημα τῆς σχέσης τῶν προφητῶν πρὸς τὸν Νόμο καί, κατὰ συνέπεια, τῆς σχέσης τῆς πνευματικῆς ζωῆς πρὸς τίς θεσμοθετημένες ἐκφράσεις τῆς πίστης.

Οἱ προφῆτες ὡς «στόματα τοῦ Θεοῦ»

Μία ἀπάντηση στὸ παραπάνω ζήτημα προκύπτει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ προφητικὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οἱ προφῆτες ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν πεποίθηση ὅτι κλήθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ κηρύξουν τὸν λόγο τοῦ στοὺς ἀνθρώπους. Δὲν προϋποθέτουν μιὰ ἀνώνυμη παγκόσμια ἠθικὴ τάξη, ἡ ἰσχὺς τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία ἢ τὴν ἀποτυχία της. Ὅσα λένε εἶναι λόγος τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ εἰσάγουν πάντοτε τὸν λόγο τους μὲ τὴ φράση «Ὁ Κύριος λέει τὰ ἐξῆς». Μὲ ἀκλόνητη τὴν πεποίθηση ὅτι ἀποτελοῦν «στόματα τοῦ Θεοῦ» καὶ Φορεῖς τῆς ἀποκάλυψης τοῦ θελήματός του, ἐλεύθεροι ἀπὸ συμβατικὲς δεσμεύσεις, δὲν διστάζουν νὰ στρέψουν τὴν κριτικὴ τους πρὸς κάθε κατεύθυνση, στοχεύοντας στὴν ἐπιτεύξη μιᾶς ἀληθινῆς σχέσης ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ στὸν λαό του. Γιατὶ εἶναι πεπει-

σμένοι πῶς χωρὶς ἀληθινὴ σχέση με τὸν Θεό, πού ἐκφράζεται με ἀληθινὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ἡ σωτηρία, με ὁποιαδήποτε μορφή καὶ ἂν κατανοεῖται αὐτή, εἶναι ἀδύνατη.

Ἄν καὶ ἡ ἀληθινὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ζητούμενο ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ἡ κριτικὴ πού ἀσκοῦν στὸ ἰσραηλιτικὸ λατρευτικὸ σύστημα φτάνει μέχρι τὴν πλήρη ἀπόρριψή του καὶ μάλιστα δὲν διστάζουν νὰ προτείνουν ἀντὶ τῆς προσφορᾶς θυσιῶν τὴν ἄσκηση κοινωνικῆς δικαιοσύνης (πρβλ. Ἀμὼς ἐ'21-24. Ἡσαΐας α' 10-17. Ἰερεμίας ζ' 1-15). Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ ἀγώνας τῶν προφητῶν δὲν εἶναι κοινωνικός, με τὴν ἔννοια πού κατανοεῖται ὁ ὅρος σήμερα, ἀλλὰ παραμένει θρησκευτικός. Στόχος τους εἶναι ἡ καταπολέμηση τῆς εἰδωλολατρίας πού στὴ συγκεκριμένη ἱστορικὴ περιόδῳ ἐμφανίζεται ὡς κοινωνικὴ ἀδικία.

Ἡ βιβλικὴ θεώρηση τῆς λατρείας

Γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἡ σύνδεση λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης, γὰ πρέπει νὰ ληφθῆι ὑπόψη ἡ περὶ λατρείας ἀντίληψη τῶν γειτονικῶν με τὸν Ἰσραὴλ λαῶν τῆς ἐποχῆς. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χαναανικῶν κειμένων, οἱ λατρευτικὲς τελετὲς δὲν προῦποθέτουν πραγματικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στοὺς θεοὺς, οὔτε ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὶς σχέσεις με τὸν συνάνθρωπο. Ἡ εὐφορία τῆς γῆς ἢ ἡ ξηρασία συνδέονται με τὶς περιπέτειες τοῦ θεοῦ τῆς καταιγίδας καὶ ὄχι με τὶς ἐπιλογὲς τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαιτέρα στὶς μεταξύ τους σχέσεις. Ὁ θάνατος τοῦ Βάαλ συνεπάγεται τὸν θάνατο τῆς φύσης καὶ ἡ ἀνάστασή του τὴν ἀναζωογόνησή της. Ἔτσι, ὁ εἰδωλόλατρης, με βάση τὴν αἰώνια ἀνακύκλιση τῶν φυσικῶν φαινομένων, γνωρίζει με βεβαιότητα ὅτι κάθε θάνατος τῆς σπορᾶς γὰ ἀκολουθηθεῖ ἀπὸ μιὰ ἀνάσταση. Τὸ μόνο πού δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογίσει εἶναι τὸ πότε ὁ Βάαλ γὰ ἀνακτήσει τὴ δύναμή του γιὰ νὰ ἐπιτρέψει καὶ τὴν ἀναζωογόνηση τῆς φύσης. Στόχος, λοιπόν, τῆς λατρείας εἶναι νὰ ἐπιδράσει μαγικὰ σ' αὐτὴν τὴ διαδικασία, καὶ ὄχι νὰ καλλιεργήσει πραγματικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸν θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο ἢ στοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους. Ἡ ξηρασία, ἡ πείνα ἢ οἱ φυσικὲς καταστροφὲς ἀποτελοῦν ἀφορμὴ γιὰ θρήνους καὶ προσφορὰ θυσιῶν, πότε ὅμως γιὰ μεταστροφή καὶ ἀναγνώριση τῆς ἁμαρτωλότητος.

Ἀδιαφορώντας, κατὰ συνέπεια, ὁ Ἰσραηλίτης γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις του πρὸς τὸν συνάνθρωπό του, πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ διαθήκη του με τὸν Θεό, γίνεται εἰδωλόλατρης, ἔστω καὶ ἂν προσφέρει λατρεία στὸν ἀληθινὸ

Θεό. Χωρίς άμεση συνάρτηση με την καθημερινή ζωή ή λατρεία άποσκοπεῖ άπλώς στην ικανοποίηση και τόν έξευμενισμό τῆς θεότητας και καταντάει τελικά νά λύνει τὰ χέρια ὅσων σκέφτονται και πράττουν τὸ κακό. Ἄλλα τὸ κοινωνικὸ κακὸ συνιστᾷ «βεβήλωση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ», ὅπως σαφέστατα θὰ δηλώσει ὁ προφήτης Ἄμως (β'6-8) και, ἐπομένως αἶρει τὴ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ λατρεία, ποὺ συνοψίζεται στὴν ἐντολὴ «ἅγιοι ἔσεσθαι ὅτι ἅγιος ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν» (Λευιτικὸν ιθ'2. κ.ά.). Ὑπὸ αὐτές, λοιπὸν, τὶς προϋποθέσεις, ἡ λατρεία πιστοποιεῖ τὴν ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, στὴν πραγματικότητά περιφρονεῖ τὸν Θεὸ και δικαιολογημένα ἀπορρίπτεται ἀπὸ αὐτὸν διὰ τοῦ στόματος τῶν προφητῶν με τὴν ἀποστροφή.

Μιά λεωτή, ἀλλὰ πολὺ οὐσιαστικὴ διάκριση εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπαραίτητη. Αὐτὸ ποὺ ἀπορρίπτεται δὲν εἶναι ὁ θεσμὸς τῆς λατρείας καθ' ἑαυτὸς, ἀλλὰ ἡ συγκεκριμένη περὶ λατρείας ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων. Ὁ προφήτης Ὡση εἶναι στὴν προκειμένη περὶπτωση σαφέστατος, καθὼς διακηρύσσει αὐτὸ ποὺ ἀργότερα θὰ ἐπαναλάβει και ὁ Ἰησοῦς Χριστός: «Ἀγάπη θέλω και ὄχι θυσία, ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ και ὄχι ὀλοκαυτώματα» (τ'6). Οἱ ἐπιλογές τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν τὸν στόχο τῆς κριτικῆς τοῦ προφήτη και ὄχι οἱ θεσμοί. Αὐτὸ γιὰ τὸ ὅποιο κατηγορεῖ ὁ Ὡση τοὺς συγχρόνους του εἶναι ἡ ἀδυναμία τους νά συλλάβουν τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν ἐννοιῶν «ἀγάπη» και «ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ». Οἱ δύο αὐτές ἐννοιες δὲν ἔχουν γιὰ τὸν προφήτη ἠθικὴ ἀλλὰ θεολογικὴ σημασία. Ἐτσι, ἡ βάση τῆς διαθήκης δὲν εἶναι ἡ τήρηση νομικῶν και τελετουργικῶν ὑποχρεώσεων, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη ποὺ συνδέει τὸν Θεὸ με τὸν Ἰσραήλ. Ἐπίσης, ἐπίγνωση δὲν σημαίνει θεωρητικὸ προβληματισμὸ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δυνατότητα ἀναγνώρισης ἀπὸ τὸν λαὸ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱστορία του.

Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱστορία ὡς προϋπόθεση τῆς λατρείας

Αὐτονόητο εἶναι ὅτι τὰ παραπάνω προϋποθέτουν ἕναν προσωπικὸ Θεό, ποὺ ἐπεμβαίνει σωτηριολογικά στὴν Ἱστορία τοῦ λαοῦ του και τοῦ κάθε ἀνθρώπου ξεχωριστά, και ὄχι μιὰ ἀπρόσωπη ἀνώτερη δύναμη. Ὁ Θεὸς ποὺ κηρύσσουν οἱ προφῆτες εἶναι ὁ Κύριος, τὸν ὅποιο κάθε Ἰσραηλίτης μπορεῖ νά ἀποκαλεῖ «ὁ Θεός μου» ἢ «ὁ Θεὸς τοῦ πατέρα μου». Εἶναι αὐτὸς ποὺ χαρίζει στους ἀνθρώπους τὴν ὑπαρξὴ και ἐξασφαλίζει ὄχι μόνον τὴν ἐπιβίωσή τους, ἀλλὰ και τὴν εὐημερία τους ὡς εὐλογία. Ἐνας τέτοιος Θεός, ὅμως, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μιὰ ἀνάλογη συμπεριφορά, και

σ' αὐτὴν τὴν ἀπαιτήση ἐδράζεται ἡ νομοδοσία στὸ Σινά. Βασικὸ στοιχεῖο τῆς βιβλικῆς σκέψης ἀποτελεῖ ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν λόγο του. Ἔτσι, διαμορφώνεται μιὰ ἐντελῶς ἰδιαίτερη σχέση ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο, καθὼς ὁ Θεὸς μιλάει καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀκούει. Ἀσυνειδητοί, δηλαδή, ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ «Ἐγὼ εἶμαι» δὲν συστήνεται σὰν κάποιος ἄγνωστος σ' αὐτούς, ἀλλὰ δηλώνει ὅτι εἶναι αὐτὸς ποὺ οἱ ἄνθρωποι γνώρισαν μέσα ἀπὸ τὴν Ἱστορία τους (Γένεσις 12' 7. Ἔξοδος 17' 2).

Ποιὸς εἶναι καὶ τί εἶναι ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει ὁ Ἰσραὴλ ὄχι μέσα ἀπὸ μυθολογικὲς ἀφηγήσεις καὶ φιλοσοφικὲς ἀναζητήσεις, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῶν θείων ἐνεργειῶν. Ἀσυνειδητοί, λοιπὸν, ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους δηλώνοντας τὸ ὄνομά του, δὲν ἐμφανίζεται σὰν τυραννικὸς δυνάστης, ἡ ἀκρόαση τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου προκαλεῖ τρόμο στοὺς ὑπηκόους του καὶ ὑπαγορεύει ὑποταγή, ἀλλὰ ὡς στοργικὸς πατέρας ποὺ ζητάει ἀπὸ τοὺς

ἀνθρώπους μιὰν ἀνάλογη μὲ τὴ δική του συμπεριφορά. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἡ ἐπανάληψη ὕστερα ἀπὸ κάθε ἐντολὴ τῆς στερεότυπης φράσης «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος» (Λευιτικὸν 17' 4,5,6. 19' 10,14,16,18. κ.ά.). Ἡ σύνδεση αὐτὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, τῆς ὑπενθύμισης δηλαδή τῶν θείων ἐνεργειῶν, μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἔχει κάποιον ἀνάλογο στὸ πολιτιστικὸ περιβάλλον τοῦ Ἰσραὴλ. Προηγούμενοι πάντοτε οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν Ἱστορία καὶ ἀκολουθοῦν οἱ ἀπαιτήσεις του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους (Ἔξοδος 19' 4-6). Ἔτσι, ἡ ἀνθρώπινη Ἱστορία ἀποκτᾷ ἕνα ἐντελῶς διαφορετικὸ νόημα, καθὼς σκοπὸς τῆς πλέον δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος» (Ἔξοδος 17' 7), τὴν ἀνταπόκριση δηλαδή τῶν ἀνθρώπων στὶς πρῶτοβουλίες τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Ὁ Νόμος καὶ οἱ προφῆτες

Μὲ βάση τὰ παραπάνω, ὁ Νόμος, ὡς «Φῶς καὶ ὁδὸς καὶ ἀλήθεια καὶ ζωὴ» (Ψαλμοὶ ριθ'/ριη') ἐμφανίζει πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὸ προφητικὸ κήρυγμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τοῦ Νόμου θὰ ἀλλάξει ριζικὰ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ὁ Νόμος θὰ πάψει νὰ ρυθμίζει μιὰ ζωντανὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ

τὸν Θεὸ καὶ ἡ καταστῆ ἓνα δυσβάσταχτο Φορτίο ὑποχρεώσεων. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού με εὐθύνη τοῦ ἱερατείου τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητας ἡ σχέση με τὸν Θεὸ θεσμοθετεῖται, ὁ Νόμος ἡ γίνεῖ πλέον ὄργανο ὑποδούλωσης καὶ ἡ ἐπιχειρήσει νὰ ρυθμίσει ὄχι μόνον τὶς ζωὲς τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ ἡ γίνεῖ ρυθμιστικὸς παράγοντας καὶ κριτήριο ἀξιολόγησης ὁλόκληρης τῆς ἱερῆς Ἱστορίας. Αὐτὸ πού ἡ νομιμοποιεῖ στὸ ἐξῆς τοὺς προφῆτες δὲν ἡ εἶναι ἡ ζωντανὴ σχέση τους με τὸν Θεό, τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι Φορεῖς τοῦ Πνεύματός του, ἀλλὰ ἡ συμφωνία τους με τὸν Νόμο. Ἐτσι, τὰ «Προφητικὰ Βιβλία» τῆς Βίβλου μόνον τότε ἡ μωρέσουν νὰ ἀποτελέσουν μέρος τοῦ κανόνα τῆς, ὅταν ἡ ἰουδαϊκὴ Συναγωγὴ ἡ βεβαιώσει με τὸ χέρι κάποιου συντάκτη τὴν ἀπόλυτη συμφωνία τους με τὸν Νόμο.

Μέσα ἀπὸ τὴ διαδικασία αὐτὴ ὁ Νόμος ἡ μετατραπεῖ, ὅπως ἡ τονίσει ἀργότερα ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀπὸ πηγὴ εὐλογίας γιὰ τὸν ἀνθρώπο σὲ κατάρα (Γαλ. γ'10,13) καθὼς ἀπὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ ἡ καταστῆ ἓνας θεσμός, ὁ ὁποῖος ἡ λειτουργήσει στὴ συνέχεια ἀπαγορευτικὰ γιὰ τὴν περαιτέρω ἀποδοχὴ τῶν θεῖων δωρεῶν. Ἐπὶ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ὅμως, τὸ συμπέρασμα πού ἐξάγεται σὲ σχέση με τὸ ἐρώτημα πού τέθηκε στὴν ἀρχὴ εἶναι ὅτι, ἡ ζωὴ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εἶναι ἀσυμβίβαστη με τὶς θεσμοθετημένες ἐκφράσεις τῆς πίστης. Καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι γεμάτη ἀπὸ παραδείγματα πού ἡ μπορούσαν νὰ πιστοποιήσουν τὸ παραπάνω συμπέρασμα. Ἡ ἀγιότητα, ἡ προφητικὴ ιδιότητα τοῦ στάρετς, ἡ μυστικὴ ζωὴ, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ καθορισμένο πλαίσιο τοῦ καθιδρύματος καὶ οἱ ἐνέργειες τῆς ζωῆς δὲν ἐπιδέχονται καμία ὀργάνωση καὶ θεσμοθέτηση.

Ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ

Ἡ λύση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ βρίσκεται στὴν ὀρθὴ κατανόηση τοῦ μηνύματος τῶν κατεξοχὴν πνευματοφόρων ἀνθρώπων, τῶν προφητῶν. Ἀναφέρθηκε παραπάνω ὅτι ἡ κριτικὴ τῶν προφητῶν δὲν στρέφεται κατὰ τοῦ θυσιαστικοῦ συστήματος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀντίληψης πού

είχαν οι άνθρωποι της εποχής για τη λατρεία. Το πρόβλημα, κατά συνέπεια, δεν βρίσκεται στους θesmούς, στην προκειμένη περίπτωση στην Εκκλησία, αλλά στην αντίληψη που διαμορφώνεται γι' αυτούς και στον τρόπο που λειτουργούν. Ο απόστολος Παύλος θά άπαριθμήσει στο κεφ. ιβ' της Α' Προς Κορινθίους Έπιστολής του μια σειρά από χαρίσματα και δωρεές του άγιου Πνεύματος που δέν είναι θesμοθesτημένες. Θα βρει όμως τη χρυσή τομή ανάμεσα στις καθιδρυμένες μορφές και στις μορφές του έκτακτου γεγονότος. Όλα τα είδη των χαρισμάτων χορηγούνται από το ίδιο άγιο Πνεύμα και όλα τα είδη των διακονημάτων ανατίθενται στους ανθρώπους από τον ίδιο Κύριο (Α' Κορ. 12:4-5). Η λύση που προτείνει στη συνέχεια περιγράφεται με την εικόνα του σώματος. Μόνον όταν η Εκκλησία κατορθώσει πραγματικά να υπερβεί την πραγματικότητα του θesμού και καταστεί σώμα Χριστού, οι δύο όψεις της μίας χάριτος θά πάνουν να έμφανίζονται αντίτιθέμενες μεταξύ τους, αλλά θά συμπληρώνουν ή μία την άλλη.

Μιλτιάδης Κωνσταντίνου

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Έξώφυλλο: Βουκολικά σκηνά (κώδ. 6, φ. 37β τμήμα). Όπισθόφυλλο: Ο Ίησούς όμιλεί προς τον Ίώβ (κώδ. Β100, φ. 177β) Μονή Μεγίστης Λαύρας. Σελ. 2: Ο Ίησούς έπιτιμών τα ύδατα (κώδ. 587μ. φ.123α). Σελ. 10: Το καράβι (κώδ. 874, φ.34β) Μονή Ίβήρων. Σελ. 11: Η προφητεία του Βαλαάμ δια την έλευση του Ίησού (κώδ. 14, φ.395α). Σελ. 14: Το όραμα του προφήτου Άββακούμ (κώδ. Β26, φ.264β) Μονή Μεγίστης Λαύρας. Σελ. 15: Η προφήτις Άννα (κώδ. Β. 26, φ.264α) Μονή Μεγίστης Λαύρας.

Το περιοδικό «Επίγνωση» εκδίδεται κάθε τρίμηνο. Έκδότης: Παύλος Πολιτίδης. Συντακτική Έπιτροπή: Ί. Καλόμοιρος, Ά. Μπύρου, Π. Πολιτίδης. Καλλιτεχνική έπιμέλεια: Γρ. Καλόμοιρος. Διεύθυνση έπικοινωνίας: Περιοδικό «Επίγνωση» Τ.Θ. 21098, 555 10 Πυλαία, Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 6936927002. E-mail: epignwsi@gmail.com Διεύθυνση στο διαδίκτυο: www.zephyr.gr/stjohn

